

Antropologisk evaluering – vidensopsamling af projektet

"Hånd og Ånd"

For Blåkilde Efterskole

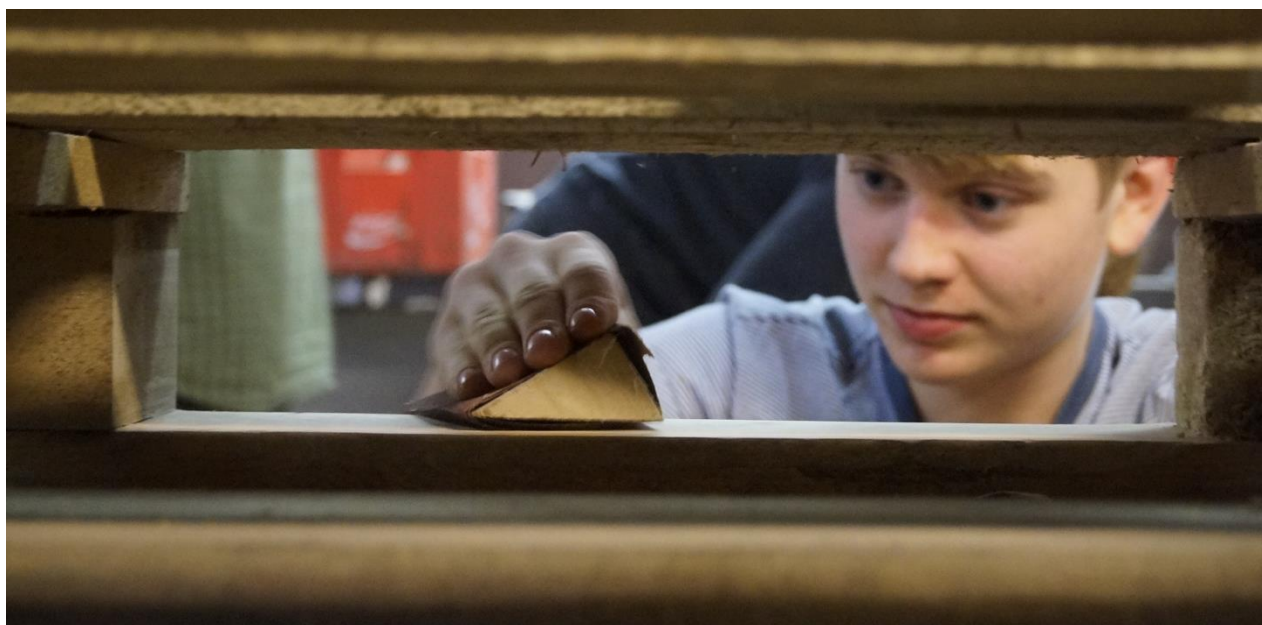

Foto Henning Kristensen

Malene C. Meldgaard
Malene.meldgaard@gmail.com
Tlf.61353040 CVR. Nr 37974366

De unges stemmer

Om Hånd og Ånd

"I Ugen med Hånd og Ånd var der ingen krav til én – hverdagen var sat på pause, vores mesterlærer var pensionist og helt vildt rolig, "så nu gør vi lige det...", stille og roligt, et helt andet tempo end ens lærere." (Pige)

"Det er skønt, man ikke bliver bedømt, man kan eksperimentere mere, og måske lave fejl, fordi læreren ved alle er ikke verdensmestre i det, så læreren er mere loose" (Pige)

"Jeg havde valgt noget, der var helt ude for min komfort zone, men det er rart at vide, at man ikke skal blive den bedste, man kan bare slappe af i det " (Dreng)

"Jeg var så afslappet hele den uge, at jeg sov vildt godt. Det gør jeg normalt ikke."(Pige)

"Vi kan alle huske Hånd og Ånd-ugen rigtig godt, fordi det var noget vi selv valgte, og noget vi hyggede os meget med. Vi kan overhovedet ikke huske terminsprøverne, for det var jo noget man bare skulle...det husker man ikke så godt.." (Dreng)

"Super rart at man selv kunne bestemme hele processen. Læreren og mesterlæreren kom med ideer og tanker, og så kunne man selv vælge til eller fra" (Pige)

"At lære et håndværk tager altså lang tid. Det kunne være fedt at lære et håndværk rigtig godt over et år, men tvivler på om folk vil gøre det selv, hvis man ikke har en der kan, som man kan spørge. Det skal ikke være i fritimerne, det skal være fastlagt" (Pige)

"Det var sygt fedt med vores mesterlærere. Det fungerede rigtig godt"(Pige)

"Mesterlærerne var bare så rolige og afslappede, ingen stress der. Det var mega rart" (Dreng)

"Den mest hyggelige uge der har været her på efterskolen. Nede på jorden, slappede af, en mega rar uge, en pause fra skolen, og ugen inden havde vi været helt vildt stressede pga. prøver, og så var det pludselig sådan - "Hey vi forventer ikke I skal blive færdige, I skal bare slappe af... vildt!!" (Pige)

"I undervisningen i Hånd og Ånd-ugen var man meget mere alene med mesterlæreren. En til en. De var der hele tiden, så man blev ikke tabt. Det gør man jo normalt; der siger læreren noget og sætter det i gang, og så taber man jo mange, men her i Hånd og Ånd, der var ikke nogen der blev tabt. Der var ligesom nogen til at gribe dem... Hvis man sad og ikke kunne komme i gang. Normalt i undervisningen der må du forstå det eller lade være. Hvis man ikke forstår det i de almindelige timer, så bliver man jo ikke samlet op på den måde. Det var altså rart" (Pige)

"Ja, jeg er nok sådan en, der har lidt svært ved at sidde stille, længe, og bare lytte ved et bord, så jeg må gå meget på toilettet, eller dimse med noget. Det var ligesom slet ikke et problem i den uge" (Dreng)

"Hånd og Ånd gjorde, at man havde overskud. Ugen inden vidste man at man skulle bare holde ud...så kom Hånd og Ånd. .og man kunne slappe af.. og komme op igen" (Pige)

"Det, der var anderledes end en helt almindelig skoledag, var at du selv valgte, hvad du ville arbejde med, at du kunne holde pauser når du ville, at du selv styrede det, det var ret befriende og meget afslappende"(Dreng)

INDHOLD	Side
De unges stemmer	2
Resumé	4
At evaluere Hånd og Ånds succeskriterier	5
Opmærksomhedspunkter	6
Kapitel 1: Baggrund for evalueringen	7
Kapitel 2: Introduktion til Hånd og Ånd	8
Kapitel 3: Opmærksomhedspunkter	9
Selvbestemmelse	9
Undervisningsformen	12
<i>Mesterlærere</i>	13
<i>Mesterlærerne og sidemandsoplæring</i>	14
Tiden	17
Kroppen	18
De fysiske rammer	20
<i>Fremtidens Håndværkerhus</i>	22
<i>Et nyt syn på håndværk</i>	25
Produktet	26
Opsummering	29
Konklusion	31

Resumé

Som en del af projektet Hånd og Ånd blev det besluttet, at elevernes, lærernes og mesterlærernes erfaringer fra den første del af projektet skulle gøres til genstand for en evaluering.

Malene C. Meldgaard blev i 2018 af Blåkilde Efterskole derfor bedt om at udføre en antropologisk kvalitativ evaluering af Projektet Hånd og Ånd. Det blev i samråd med Blåkilde Efterskole besluttet, at denne evaluering også skulle være en slags vidensopsamling til videre brug i projektet.

Indeværende evaluering har derfor også til formål at afdække, hvilke læringspunkter fra projektets første del, der med fordel kan inddrages i tilrettelæggelsen af projektets videre indsatser.

Den kvalitative antropologiske evaluering har som sigte at afdække, om projektet "Hånd til Ånd" når sin målsætning, der er at:

- At efterprøve, om en styrkelse af "håndens arbejde" for hver enkelt kan give større **livskvalitet** og styrke elevens **selvværd**.
- At efterprøve, om langvarig fordybelse i et **håndværk**, kan bibringe eleven oplevelsen af langvarigt engagement, tilhørsforhold, stabilisere **identiteten** og menneskelig **eksistens**
- At motivere flere elever til håndens arbejde og give dem færdigheder til at kunne lave -og selv vurdere et konkret produkt.
- At vi udvikler vores tænkning og pædagogik omkring håndværk, så håndværk kommer til at spille en aktiv rolle for lærernes pædagogiske arbejde samt elevernes personlige udvikling med særlig vægt på selvværd, identitet og eksistens.
- At erfaringerne fra håndværk indarbejdes i vores undervisnings- og læringssyn og anvendes didaktisk og konkret i hverdagen.
- At Blåkilde Efterskole gør sig erfaringer med håndværks potentiale inden opførelse af Håndværkerhuset i 2020

Blåkilde Efterskoles definitioner af overstående begreber:

Håndværk er et arbejde, der udføres med håndkraft, hvorved råstoffer bearbejdes til færdige produkter

Eksistens er bevægelse i den forstand, at man som eksisterende er "i vorden", undervejs og ufærdig. Den ufærdige eksistens stiller sig som problem eller opgave for den eksisterende selv. Da andre ikke kan leve livet for en, må man selv overtage ansvaret for det. Dette vil for Kierkegaard ikke blot sige at vælge bevidst og ansvarligt mellem givne muligheder, men også at vedkende sig, at man allerede er dette bestemte menneske, man er. Den eksisterende er i etisk og religiøs forstand den enkelte.

Livskvalitet betegner i denne sammenhæng det, der kendetegner et godt liv. Vurderingen heraf beror på personens subjektive bedømmelse af sit eget liv.

Selvværd anvendes om elevens anerkendelse af sin egen værdi. Det anvendes om personlige egenskaber. Selvværd handler især om at have værdi som den, man er. Selvværd udvikles gennem hele livet. Oplevelser af at være værdsat fremmer selvværdet. Oplevelser, der af barnet tolkes som ikke at være værdsat, skaber lavt selvværd.

Identitet, anvendes om de træk ved en person, der tilsammen kendetegner eller afgrænser personen som forskellig fra andre. I denne betydning svarer begrebet på mange måder til 'personlighed' og 'karakter'.

At evaluere Hånd og Ånd-projektets subjektive succeskriterie

En vigtig del af Projektet Hånd og Ånds succeskriterie for deres 10. klasse-elever, omhandler styrkelsen af den enkelte elevs selvværd og livskvalitet. Men hvordan evaluerer man, om et 7-dages projekt har påvirket elevernes selvværd, livskvalitet og identitet? Ved at interviewe dem 8 uger efter projektugen?

Subjektive værdibaserede succeskriterier som selvværd, livskvalitet og følelsen af identitet, er vanskeligt målbare i en mindre kvalitativ evaluering, som indestående. I et drømmescenarie ville antropologen udføre interviews og deltagerobservation af eleverne og lærerne i deres dagligdag på skolen både før og under Hånd og Ånd-ugen. Det sker nemlig ofte, at vigtige aspekter af praksis ikke bliver verbaliseret, fordi de ikke opfattes som betydningsfulde, eller fordi de ikke meningsfuldt kan omsættes i sproglige ytringer, en slags tavs viden. Der er ofte en ubevidst diskrepans mellem hvad mennesker *siger* de gør i et interview, og hvordan de i praksis handler. "Vi mennesker siger et - og gør ofte ubevist noget andet".

Det er ligeledes vanskeligt at vurdere, hvor meget lærere og undervisere forberedelse af eleverne har skabt af forventninger og forforståelser for denne nye læringstilgang, der indvirker på både elevernes oplevelse og efterfølgende refleksioner om dette nye.

Et par andre vigtige refleksioner/udfordringer i forhold til undersøgelsens spørgsmål: Der er ikke tale om en langvarig fordybelse i et håndværk eller reel mestringsoverførsel, men derimod om et forløb over en uge.

Indeværende evaluering bygger hovedsageligt på fokusgruppeinterviews, solointerviews samt observation af de rammer, hvori mesterlærerforløbene er foregået. Der er derfor oplagt en risiko for omtalte diskrepans/forskel mellem hvad eleverne gjorde og følte i kampens hede undervejs i projektugen, og hvad de til et interview efterfølgende fortæller, at de gjorde og følte. Derudover kan eleverne ubevidst ønske at "please" interviewereren, der for dem repræsenterer skolen og forstanderen, som de føler sig loyale overfor. Med de rammer, som indestående evaluering har arbejdet ud fra, er det derfor vigtigt at understrege, at eleverne ved hvert interview blev gjort opmærksomme på:

- At de var anonymiserede.
- At der ikke var rigtige og forkerte svar.

- At efterskolen igennem bl.a. denne evaluering ønskede at lære af både fejl og mangler i Hånd og Ånd-ugen, såvel som af de ting, som virkede rigtig godt.

For at få den bedst mulige viden omkring de subjektive målvariabler, har evaluator valgt at stille spørgsmål, der relaterede til, hvordan eleverne INDEN deres deltagelse i Hånd og Ånd eksempelvis oplevede, at de fik ro i krop og hoved i deres dagligdag på skolen, UNDER projektugen samt endelig i tiden EFTERFØLGENDE - op til interviewet (som blev gennemført 8 uger efter).

Elevernes udtalelser og tanker omkring dette er suppleret med observationer fra de lærere, der deltog i projektet, derudover også mesterlærerens observationer og tanker i de dage, hvor de underviste eleverne under Hånd og Ånd-ugen.

Selvom eleverne på Blåkilde Efterskole er bekendt med både Grundtvig og Kirkegaards tanker om eksistens og væren, og i kraft af, at Blåkilde som en kristen efterskole er vant til at samtale om - og italesætte emner som ånd og menneskelig eksistens, er der selvfølgelig en stor forskel på at tale om disse emner objektivt og så at tale om dem i relation sig selv, subjektivt - især i en fokusgruppe med andre skolekammerater.

Indestående evaluering afslutter derfor ikke med en entydig afklaring af, om eleverne har opnået projektets subjektive succeskriterier, men den tegner et billede af, hvordan eleverne beskriver de oplevede eventuelle ændringer i sind og krop, i løbet af projektugen.

Opmærksomhedspunkter

Fokusgruppeinterviewene af eleverne blev foretaget ud fra en semi-struktureret interviewguide, hvor der er spurgt ind til på forhånd fastlagte emner, samtidig med at der var plads til at informanterne kunne komme ind på de emner, som de oplever som betydningsfulde for deres udbytte af Hånd og Ånd-ugen.

Fokusgruppeinterviewene tegnede et billede af fem særligt dominerende opmærksomhedspunkter, som **eleverne** mente havde betydning for, om de havde fået udbytte af Hånd og Ånd-ugen. De fem opmærksomhedspunkter beskrives herunder og uddybes efterfølgende.

1. **Selvbestemmelse/Inddragelse:** Eleverne bruger ordet selvbestemmelse som værende afgørende for deres positive oplevelse af at deltage i Hånd og Ånd. Selvbestemmelse indenfor valget af håndværk, produkt og tid.
2. **Undervisningsformen:** Eleverne beskriver, hvorledes den manglende bedømmelse af deres proces og produkt, fra både lærerens og mesterlærerens side, var en væsentlig årsag til, at de husker Hånd og Ånd-ugen positivt. Eleverne forklarede, hvordan de oplevede "side-mandsoplæring" - en til en undervisning, som en afgørende faktor for, at de fik lært håndværket og kom i mål med deres produkt.

3. **Tiden:** Den kendsgerning, at eleverne havde en hel uge til rådighed, havde betydning. Erfaringen af, at det tager tid at lære et håndværk, tid at producere et produkt, som man er tilfreds med, og at mesterlærerne havde den fornødne tid til at lære fra sig, blev beskrevet som betydningsfuld.
4. **Det kropslige:** At lære gennem kroppen, ikke hovedet, eller som eleverne beskriver det, at se mere end at *lytte* for at lære, havde betydning for måden eleverne blev trætte på. I kroppen, ikke i hovedet. For nogle elever var det en lettelse at kunne bevæge sig mere under undervisningen, for andre at man selv kunne bestemme hvordan og hvor man ville sidde. At læreren ikke stod foran en og man sad ned, men man sad sammen, side om side.
5. **De fysiske rammer:** I en tid, hvor alle arkitekter dikterer stor-rum og deraf følgende vidensdeling mellem de ansatte, er det interessant, at eleverne og lærerne alle beskriver de tre introduktioner i hallen, hvor alle de forskellige håndværksfag var samlede i skolens sportshal, meget positivt. Introduktionerne i hallen kan derfor måske ses som en skitse af hvordan Blåkilde Efterskoles håndværkerhus kan fungere i fremtiden.

KAPITEL 1

Baggrund for evalueringen:

Denne antropologiske evaluering er resultatet af feltstudier og interviews udført på Blåkilde Efterskole to dage i februar 2019. Evalueringen bygger på dybdegående fokusgruppeinterview med 32 elever, der alle har deltaget i Hånd og Ånd introforløb samt Hånd og Ånd-ugen i 2018, samt en til en interview med de lærere der har deltaget i Hånd og Ånd-projektet, derudover telefoninterviews med mesterlærere, der underviste eleverne i Hånd og Ånd-projektet.

Interview

Fire fokusgruppeinterview blev afholdt, i alt 32 elever fra 10. klasse, ligeligt fordelt på køn, hver fokusgruppe repræsenterede elever fra hvert af de fem håndværksfag der kunne tilvælges: 1. Håndarbejde, 2. Træ og Metal, 3. Billedkunst, 4. Bagning. Den femte gruppe, Keramik, der kun bestod af to-tre elever, var ikke repræsenteret. (De 32 elever, der blev interviewet, var udvalgt af efterskolens forstander og repræsenterede lidt over halvdelen af de 60 elever, der havde deltaget i Hånd og Ånd-ugen)

Fokusgruppeinterviewene er udført ca. 8 uger efter eleverne havde deltaget i Hånd og Ånd-ugen. Fokusgruppeinterviewene har varieret i længde fra 40 minutter til 1 time. Interviewene er udført efter den antropologiske interviewmetode, der er kendetegnet ved, at de unges svar på et spørgsmål uddybes, diskuteres og præciseres, så interviewerens ikke tolker svaret ud fra sin egen forudopfattelse.

5 lærere, der alle har deltaget i Hånd til Ånd-projektet, er blevet interviewet enkeltvis.

5 Mesterlærere, der alle har undervist i Hånd og Ånd-ugen i de forskellige håndværk er blevet interviewet (over telefonen). Interviewene har i gennemsnit haft en varighed på 40 minutter. Der var ingen mesterlærer på keramik.

4 løst strukturerede interviews/samtaler er udført med elever (på gange ol.)

KAPITEL 2

INTRODUKTION til Hånd og Ånd

Blåkilde Efterskole beskriver baggrunden for Hånd og Ånd således:

”En af baggrundene for at vi vil arbejde med Hånd og Ånd er at vi i tiden identificere en mærkbar tendens til at unge forandres. Ungdomsforsker Niels Ulrik Sørensen udtaler til Berlinske: »De (Unge) gør i høj grad det, som samfundet forventer af dem. De er mere lovlige, drikker mindre og hænger mindre ud på gadehjørnerne. Samtidig ser vi en øget forekomst af stress, øget forekomst af angst og et højere medicinmisbrug blandt unge. Det giver anledning til at spørge, om risikoadfærd i dag er den adfærd, hvor de efterlever samfundspresset lidt for meget. Vi har set i nogle år nu, at de unge oplever et pres og at de skal levere mere end de egentlig kan klare og mestre. Det ser man forskellige symptomer på og de er alle stigende,« Den tendens oplever vi også på Blåkilde Efterskole, at eleverne på den ene side er mere lydige og pligtfulde, men også mere sårbare. Vi arbejder med at finde metoder til at gøre eleverne mere robuste og styrke deres selvværd og i den sammenhæng vil vi afprøve håndværks potentiale”

Blåkilde Efterskole ønsker, at deres elever vil opleve håndværk som en ”identitetsoase”

”På Blåkilde Efterskole er vi i gang med at udvikle vores tænkning og pædagogik omkring håndværk. Vi påtænker at gøre det obligatorisk for eleverne at vælge et håndværk, da vi mener at se tegn på, at det at kunne noget med sine hænder, gør noget godt for elevernes selvværd og identitet. Vi har i år prøvet med 10. årgang i et mindre forløb. Vi oplever at håndværket kan blive en ”identitetsoase” for eleverne i en ellers krævende hverdag, hvor omdrejningspunktet ofte er alt det, der kan måles og vejes. Tiden er inde til at give stemme til alt det andet—også.”

Blåkilde Efterskole ønsker, i forlængelse af denne vision, at bygge et nyt håndværkshus til deres kommende elever:

”En anden baggrund for at gå i gang med projektet er at medarbejdere og bestyrelsen har vedtaget at Blåkilde Efterskole i 2020 skal bygge et nyt håndværkerhus for skolens elever. Håndværkerhuset skal være et værksteds- og opholdssted for skolens elever i samme grad, som skolens hal er det i dag. Det bliver ikke et værksted i traditionel forstand med f.eks. 20 sløjdebænke, men et hus for mange forskellige typer håndværk, med mulighed for fordybelse og udvikling af den enkelte elevs håndværksmæssige færdigheder. I andre tilfælde tænkes der, at produktets karakter kommer til at definere, hvilke håndværk og færdigheder der skal i spil – f.eks. ved produktion af store kulisser til årets musical, kæmpedrager, ombygning af Bocard til biobrændsel osv. Vi ønsker at gøre os erfaringer med håndværk både praktisk og pædagogisk, inden vi udarbejder de endelige planer for håndværkshuset”

KAPITEL 3

OPMÆRKSOMHEDSPUNKTER

Der er ifølge de interviewede elever flere forhold, der har haft betydning for deres oplevelse af Hånd og Ånd:

- **Selvbestemmelse/Inddragelse**
- **Undervisningsformen**
- **Tiden**
- **Det kropslige**
- **De fysiske rammer**
- **Produktet**
- **Processen**

1. Selvbestemmelse

Blåkilde Efterskole er en efterskole, der er ambitiøs på deres elevers vegne. ”Blåkilde Efterskole har i de senere år ligget blandt de øverste 10% af efterskoler i Danmark ift. at udvikle eleverne fagligt. Dette fremgår af undersøgelser, der offentliggøres af Cepos, Center for Politiske Studier”. Eleverne, der går i 10 klasse, arbejder frem mod 10. klasseprøven (FP10) i alle de boglige fag.

Men Blåkilde Efterskole ønsker ikke kun at løfte deres elever fagligt. Med sindet følger kroppen. Blåkilde Efterskole beskriver ikke sig selv som en sportsefterskole, men efterskolen har lagt meget stor vægt på at have fysiske rammer, der inviterer eleverne til at dyrke så meget sport som muligt, herunder to sportshaller, klatrevæg, udendørs sportsarealer mm. Alle skolens 124 eleverne dyrker en eller anden form for sport.

Blåkilde Efterskole er en kristen efterskole, der ønsker at "uddanne" deres elever i "det kristne livs- og menneskesyn, som vi møder i Den Danske Folkekirke. Skolen ønsker at skabe åbenhed og viden om kristendom og trosliv med respekt for den enkeltes ret til at finde sit personlige ståsted".

Elevernes dag er skemalagt fra tidlig morgen løbe/gåtur til aftensang/andagt mm. De interviewede elever værdsætter den tæt skemalagte hverdag. En pige beskriver, hvordan det giver ro at have et tæt dagsskema sådan:

"Det skemalagte kan være rart, for man bliver ikke rastløs som før. Nu ved man hele tiden hvad man skal og hvornår. Det giver ro, hvis man har en dårlig dag, når man ligesom ikke at tænke for meget over det." (Pige 10. klasse)

En dreng udtrykker det således:

"inden jeg kom her (på efterskolen) kedede jeg mig, eller nærmere var meget rastløs, du ved, urolig. At vi har et tæt skema for dagen har ligesom fjernet det, og det er rart, selvom man selvfølgelig bliver træt." (Dreng 10. klasse)

Begrebet **selvbestemmelse** i forbindelse med Hånd og Ånd definerer eleverne som: det at de selv kunne vælge hvilket håndværk de ville arbejde med, hvornår de ville holde pauser, hvor de skulle sidde og hvordan de skulle sidde, og sidst men ikke mindst, at de selv skulle finde ud af hvilket produkt de ville arbejde på at udføre i løbet af Hånd og Ånd-ugen.

En dreng beskrev selvbestemmelse således:

"Alt hvad vi skal lære i skolen er jo ligesom forudbestemt. Vi skal igennem nogle ting, og det er ikke til diskussion. Der er ikke så meget frihed – sådan selvbestemmelse - og man glemmer måske lidt hvordan man vælger frit. Det er jo lidt besværligere, når det er fagligt, især for vi kan jo vælge frit omkring sport, der er så mange ting vi skal, og det er jo fint nok. Så det var faktisk lidt stressende at have frit valg, men også mega fedt..." (Dreng 10. klasse)

En mesterlærer beskriver, hvorledes eleverne gennem Hånd og Ånd-ugen lærte, at man kan skabe sine egne rammer for at arbejde, og slappe af også, når rammerne ikke er sat af en lærer:

"Eleverne er jo vant til, at alt er skemalagt, de er vant til at få rammerne af læreren, så faktisk kunne jeg se, at flere af eleverne var lidt i vildrede i starten af ugen, blev lidt nervøse af den her løse struktur, og de mange valg, det var ligesom noget de også skulle lære – at skabe deres egen struktur og at jeg ikke gav dem en fast ramme. I starten måtte mange vende tilbage til noget de kendte og havde lavet før, men på andendagen skete der noget. De begyndte at nyde det, og til slut slappede de alle af med deres projekter" (Efterskolelærer).

En pige beskriver, hvordan det en uge er rart selv at kunne bestemme.

"Det var det bedste ved Hånd og Ånd, at vi selv kunne bestemme hvad vi ville lave, og så en hel uge!! det er jo ikke sådan at vi kan bestemme så meget i skolen, det ville også blive noget rod, reglerne er jo fine nok, men det var altså super rart selv at bestemme, næsten også over ens tid – i den uge"(Pige i 10. klasse)

En dreng beskriver, hvordan lyst og energi generes ved selvbestemmelse.

"Det er noget andet, når man selv bestemmer hvad man skal lave, man har ligesom mere lyst og energi til det, også i hele ugen, der godt måtte have været længere. Sådan havde jeg det.."(Dreng 10. klasse)

Motivationen er en anden, når man selv får lov at bestemme.

"Det var altså godt selv at kunne bestemme hvad man skulle lave. Hvis man havde fået at vide, at alle skal lave denne her bestemte ting, og den skal se sådanne her ud til slut..så ville det ikke have været sjovt" (Pige 10. klasse)

Selvbestemmelse er ordet eleverne bruger. En mesterlærer bruger ordet **inddragelse**

"Det er tydeligt, at når man fra starten som her i Hånd og Ånd har inddraget eleverne, ja givet dem et valg eller flere, så sker der noget, for når man bliver inddraget i egen læring, så er man modtagelig, der sker noget indefra, ja jeg vil sige at det er den perfekte læring indefra og ud, som det kinesiske ordsprog: "Fortæl mig – jeg glemmer. Vis mig – jeg husker. Inddrag mig – Jeg forstår (kinesisk ordsprog). Hånd og Ånd brugte med stor succes, så vidt som jeg kunne observere, de sidste to huskereglere i det ordsprog" (Mesterlærer)

At selvbestemmelse og inddragelse var vigtige for elevernes oplevelse af Hånd og Ånd, forklarer udsagnene fra den ene håndværkergruppe, der ikke havde nydt Hånd og Ånd.

"Da vi valgte det håndværk, vi ville have i Hånd og Ånd-ugen, til introduktionen, var det én lærer, der underviste os, og det var meget roligt og hyggeligt, men da vi så kom til selve Hånd og Ånd-ugen, var det en anden lærer, der havde megahøje ambitioner, og som syntes at de ting vi gerne ville lave var på et for lavt niveau. Men ingen af os var øvede, så læreren besluttede hvad vi skulle lave, og hvad der skulle ske med det vi lavede, -det måtte vi heller ikke bestemme. Så vi bestemte ikke noget selv i den uge, og det var altså en sur og stressende uge."(Pige fra 10. klasse)

2. Undervisningsformen

Foto Henning Kristensen

Ifølge de interviewede elever er meget af den faglige undervisning på Blåkilde Efterskole meget "almindelig", hvilket ifølge dem betyder, at læren som oftest står ved tavlen og underviser, mens eleverne sidder på deres pladser og lytter. Der er også gruppearbejde som værdsættes af eleverne, da man kan gå ud af klasselokalet og finde andre steder på skolen og arbejde, og hvor læreren så kommer og sidder lidt med hos gruppen.

Alle eleverne (på nær en håndværksgruppe) beskrev undervisningen i Hånd og Ånd-ugen som meget "anderledes". Dette anderledes bestod ifølge eleverne af flere ting. Den første og mest nævnte grund oftest var, at eleverne selv, deres håndværksmæssige kunnen og deres produkt **ikke** blev bedømt af læreren eller mesterlærerne. En pige beskriver effekten af den manglende bedømmelse således:

"Det var så rart ikke at skulle tænke på karakterer i hele den uge, det gjorde man slappede af" (Pige 10. klasse)

En dreng således:

"I ugen med Hånd og Ånd var der ingen krav til en – hverdagen var på pause" (Dreng 10. klasse)

En pige beskriver, hvordan det var nok bare at være tilstede:

"Der har lige været en masse porte folier, det er matematikopgaver, der skal bruges til eksamen i matematik. Der er meget eksamen. Alt er karakter og præstation, så det var helt uvirkeligt, at det var fint nok, at man bare var der.." (Pige 10. klasse)

En pige beskriver den manglende bedømmelse i Hånd og Ånd-ugen således:

"Man dømmes jo sig selv også, så jeg tænkte først, at det er sjovt, at de ikke siger noget om det, jeg laver, hvis du forstår! Altså, det du laver der, er rigtigt eller fint nok. Jeg tror også, at jeg spurgte nogen gange: "er det her fint nok, synes du", – til mesterlæreren. Så svarede han bare "det ser ud som om du nyder at lave det.." Nu vi snakker kan jeg godt se, hvorfor han svarede sådan – det var det, der var rart" (Pige 10. klasse)

Det er i orden at fejle!

En anden vigtig grund til, at undervisningen i Hånd og Ånd af eleverne blev beskrevet som god og afslappende var, at det under Hånd og Ånd-ugen var i orden at fejle. En dreng beskriver det sådan:

"man kunne ligesom godt tillade sig at lave nogle fejl, som jeg gjorde, og det var helt ok, også selvom man gjorde det igen, som jeg gjorde. Det var ligesom ikke forventet at man skulle kunne det fra starten. Sådan er det ikke i andre fag, der skal man jo have et vist niveau, og man føler også selv, at man ikke skal lave fejl, især ikke flere gange.." (Dreng 10. klasse)

Eleverne er ofte deres egen hårdeste dommer.

"Jeg bliver meget stresset og vred på mig selv, når jeg laver fejl. I den uge lavede jeg en masse fejl, for jeg havde ikke prøvet det før. Så blev jeg i starten helt stresset, men så sagde mesterlæreren sådan - "skidt pyt, vi tager det stille og roligt og gør det bare igen – sammen", så grinede man lidt, og det hele var ok" (Pige 10. klasse)

"Den mesterlærer jeg havde, sagde, at det er gennem sine fejl man lærer, så jeg har faktisk lært rigtig meget...det var sjovt og anderledes" (Dreng 10. klasse)

Mesterlærerne

Foto Henning Kristensen

De sidste udsagn fra eleverne fører os hen til mesterlærerne, der underviste eleverne i Hånd og Ånd-ugen. Mesterlærerne var alle specialiserede indenfor et specielt håndværk. Flertallet var pensionister, men feltet bestod også af nogle yngre, der var i arbejde. Mesterlærerne var ulønnede, og de var blevet hvervet gennem elever og lærere på skolen. Tiden som mesterlærerne underviste i Hånd og Ånd-ugen varierede. Nogle var der hele ugen, andre kun om formiddagene, men flere dage i træk og andre igen kun en enkelt dag. Rent praktisk foregik mesterlærernes undervisning for de fleste håndværkshold som en slags "sidemandsoplæring", hvor mesterlæreren underviste

én til én. Dette var ifølge mesterlærerne utroligt vigtigt især i projektugens start, hvor eleven skulle lære håndværket. Et hold havde dog kun en mesterlærer til et helt hold på 18-20 elever. Her gik mesterlæreren fra elev til elev, sammen med læreren, og den samme mesterlærer var gennemgående hele ugen.

Alle de interviewede elever beskriver, hvordan mesterlærerne formåede at skabe et undervisningsrum, hvor de almindelige regler for undervisning var sat ud af spil. Der var plads til pauser efter elevernes eget valg. Eleverne valgte selv, hvor de ville sidde eller stå og arbejde. Flere elever beskrev, hvordan de kunne få en "ny rolle" overfor mesterlærerne, der ikke havde et forudindtaget billede af, hvem de var, og hvad de kunne og ikke kunne. En dreng beskriver det således:

"Det var som om ham mesterlæreren godt kunne se, at jeg havde brug for nogle pauser for at kunne koncentrere mig, så man skulle ikke spørge hele tiden, om man kunne gå på wc, man kunne bare gå en lille tur, man kom jo tilbage.."(Dreng 10. klasse)

Mesterlæreren og sidemandsoplæring

Foto Henning Kristensen

Når man skal i gang med at lære noget helt nyt med sine hænder, er "sidemandsoplæring" afgørende, mener eleverne.

"Man skal jo have en, der forklarer en hvordan man går i gang, og hvad man skal gøre. Man skal jo lære det først, så der skal faktisk være en til hver elev, når man ikke har prøvet det før" (Dreng 10. klasse)

"Jeg havde en mesterlærer, der forklarede mig alt, hele tiden. Når jeg så var sat i gang, så lavede jeg det selv, men skulle jo tilbage til hende tit for at spørge. Jeg ville ikke have været blevet færdig uden min mesterlærer" (Pige 10. klasse)

Når en mesterlærer kun har en eller to elever at undervise, er det muligt at skabe et rum til fordybelse og ro.

"Mesterlærerne var bare så rolige og afslappede, ingen stress der, det var mega rart" (Dreng 10. klasse)

"Vores mesterlærer blandede sig ikke, eller sagde hvad vi skulle, men kom med råd og ideer, når vi selv spurgte. Hun var der, og gik rundt til os stille og roligt, og vi måtte have musik på, der var bare sådan en hyggelig og rolig og god stemning"(Dreng 10. klasse)

"Vores mesterlærer var pensionist og helt vildt rolig, så nu gør vi lige det...stille og roligt, et helt andet tempo end ens lærere.."(Pige 10. klasse)

Efterskolelærerens rolle under projektugen var, udover at være tovholdere og sørge for materialer og redskaber, også at skabe en hyggelig atmosfære for mesterlærerne og eleverne. En lærer beskriver sin rolle således.

"Det var godt nok et stort arbejde at få alt klart inden ugen startede. Eleverne og jeg skulle lige forventningsafstemme deres produkter, og de skulle udfylde skemaer med materialer, mål ol. til mig, så jeg kunne hente alle materialerne, sørge for der var de rette redskaber, og at de var i orden, og hele tiden tænke over, at mesterlærerne også skulle have en positiv oplevelse samtidig med eleverne og holde godt øje med begge grupper, sørge for alt var i orden på alle planer, og også sørge for, at alle mesterlærerne var pædagogiske. Når det er sagt, ville jeg gøre det hele om igen – efter et par hviledage - så god var den uge.." (Efterskolelærer på Hånd og Ånd)

Høj alder er for en mesterlærer ingen hindring – nærmest det modsatte.

"Det er tit lettere at snakke med en, der er meget gammel, end en der bare er voksen, som ens forældre – de spørger anderledes, og er mere rolige" (Dreng 10. klasse)

De (Mesterlærerne) havde erfaringer og sjove historier fra når de havde lavet noget. Vi havde en på os hele tiden, det var godt" (Dreng 10. klasse)

Mesterlæreren har tiden til fordybelse i Hånd og Ånd-ugen i forhold til læreren i hverdagen.

"I undervisningen i Hånd og Ånd-ugen var man meget mere alene med mesterlæreren. En til en. De var der hele tiden, så man blev ikke tabt. Det gør man jo normalt. Der siger læreren noget og sætter det i gang, og så taber man jo mange, men her i Hånd og Ånd, der var ikke nogen der blev tabt, der var ligesom nogen til at gribe dem... Hvis man sad og ikke kunne komme i gang. Normalt i undervisningen, der må du forstå det eller lade være, hvis man ikke forstår det i de almindelige timer, så bliver man jo ikke samlet op på den måde" (Pige 10. klasse)

Alle mesterlærere var blevet introduceret til tankerne bag Hånd og Ånd inden de skulle undervise. De interviewede mesterlærere beskriver, at de derfor hele tiden havde i baghovedet, at de ikke skulle bedømme de unge, deres håndværksmæssige kunnen eller deres produkt, kun anerkende og opmuntre eleverne. En mesterlærer beskriver det sådan:

"Man sagde jo ikke til dem: "Det ser meget skævt ud det du laver der!" I stedet sagde man: "jeg kan se du hygger dig!" Det er jo en meget anderledes tilgang fra en lærer end de er vant til,

læreren har jo et facit, jeg mener enten er matematik rigtig eller forkert, der var det jo lettere for os”(Mesterlærer)

En anden mesterlærer beskriver sin rolle i forhold til efterskolelæreren:

”Vores opgave var jo ikke at være tovholder og sørge for materialer ol. Der ræsedede deres lærer rundt og skaffede alt til os, vi kunne bare sidde stille og skabe balance og ro”(Mesterlærer)

Mesterlærerne lærte også noget selv.

”Faktisk var det meget lærerigt for mig selv. Det er virkelig en øvelse ikke at bedømme nogen eller noget – i sit sprogbrug, du ved sådan ”nej hvor er det flot, hvor er du dygtig” som man helt automatisk kommer til at sige også som opmuntring, men i stedet stoppe op og sige ”har vi det ikke hyggeligt” eller du ser ud som du nyder det her!. Det her med at anerkende personen for den hun er - og ikke hvad hun gør eller kan, det er jo en rigtig fin tilgang – og vigtigt” (Mesterlærere)

Dobbelt spejling.

”Jeg stod jo med en dreng, der lignede mig for 50 år siden. Det bragte minderne frem. En dreng der ikke stolede på sig selv eller havde selvtillid, og ligesom var vant til at folk ikke troede han kunne. Men jeg fortalte om alle de fejl jeg havde lavet og skulle lave for at komme til at lære det, jeg kan. Her kunne han måske spejle sig i mig. Man skal gøre tingene 1000 gange og man fejler hele tiden for at blive dygtig. Der er sådan man lærer at mestre sit fag!”(Mesterlærer)

Det var tydeligt at eleverne i de håndværksgrupper, hvor der var flere mesterlærere til stede, så de kunne undervise eleverne en til en, især i starten af ugen, hvor håndværket skulle læres, var de mest begejstrede. En af de efterskolelærere, der var tovholder for et håndværkshold, beskriver det således:

”vi lærere har efterfølgende talt om at det tydeligvis gik bedst på de hold, hvor der var flere mesterlærere i et rum...” (Efterskolelærer på Hånd og Ånd)

”For at blive god til et håndværk, man ikke kender til på forhånd, kræver det faktisk en god mesterlærer, der er på eleven en til en i starten - og tid, ja meget tid før det bliver afslappende og en energigiver for eleven at lave håndværket” (Efterskolelærer på Hånd og Ånd)

En anden lærer beskriver mesterlærerne således:

”De (mesterlærerne) er langt bedre til at give de unge mennesker ro. Vi er lærere helt ud i finger-spidserne. Vi er effektive og strukturerede og stresser, hvor mesterlærerne går roligt frem og kan og skal overskue tre - fire elever, højst”(Efterskolelærer på Hånd og Ånd)

3. Tiden

Tid til fordybelse, Tid til at lære et håndværk, tid til at falde ned. Tid til pauser. Tid til at snakke. Tiden der forsvandt. Tiden man glemte. Tiden i Hånd og Ånd-ugen var en anden end normalt på efterskolen, beskriver de interviewede elever.

"Det var som tiden gik langsommere på en god måde i den uge, der var ligesom mere af den – tiden, forstår du!" (Pige 10. klasse)

Drengen der glemte tiden.

"man glemte tiden, sådan normalt skal man holde øje med den hele tiden, timer, pauser, timer, hvornår man skal hvad og hvor, det glemte man, ja man skulle jo komme til middag og sådan, det ville være skønt, hvis man den uge bare kunne gå ned og tage når man ville, så kunne man rigtig glemme tiden" (Dreng 10. klasse)

En pige beskriver, at det kræver tilvænning selv at skulle passe på sin tid.

"Man skulle lige vænne sig til der var så meget tid, i starten stressede man jo også over om man kunne nå at lave det man ville, på den uge, men så slappede man mere og mere af, også at man ikke skulle holde øje med den hele tiden – tiden altså" (Pige 10. klasse)

Tiden kan løbe fra en, når man har meget af den.

"Tiden blev lidt ens egen, selvom jeg selvfølgelig gerne ville have været færdig med det jeg havde besluttet at lave, men så kunne man jo forsætte senere" (Pige 10. klasse)

Tiden kunne ikke misbruges

"Der var jo ikke en lærer der sagde "hvad har du brugt din tid på" (Pige 10. klasse)

Varigheden af Hånd og Ånd

Der var bred enighed blandt eleverne om, at en uge var perfekt til Hånd og Ånd. Man havde tid til at lære og producere. Flere elever udtrykte dog et ønske om flere Hånd og Ånd-uger fordelt på året, så de kunne lære håndværket bedre og selv gå i gang, uden støtte. Der var bred enighed blandt de interviewede om, at det skulle være en hel uge. Eftermiddage eller halve dage ville ifølge dem ikke give den samme ro og fordybelse. At der var tid havde en stor betydning. Tidspunktet hvor Hånd og Ånd-ugen var lagt (i ugen op til juleferien) fandt alle eleverne var et rigtig godt tidspunkt, flere nævnte dog at de kunne være godt med en Hånd og Ånd-uge efter de stressende eksamener, nogen mente før eksamenerne, men var samtidigt bekymrede for, om man ville kunne lade være med at tænke på de kommende eksamener.

Håndværksgruppen, der havde for meget fokus på tiden:

Eleverne fra et håndværkshold (bageholdet der var i lokaler med kun én ovn, og derfor skulle løbe langt for at bruge ovne i skolens fælles køkken) beskriver modsat de andre hold, hvordan den konstante fokus på tiden var en stressfaktor.

"Vi skulle hele tiden holde øje med tiden, meget mere end vi plejer, for vores "produkter" blev jo ødelagt hvis vi ikke holdt øje med den præcise tid, det var altså stressende"(Pige 10. klasse)

Vi bestemte ikke selv vores pauser, vi havde vel nogen, men der ventede vi, så det var ikke afslappende pauser, og så skulle vi gøre noget andet i de pauser, ja tiden gik faktisk meget langsomt, selvom vi var stressede"(Pige 10. klasse)

4. Kroppen

Måske er der ikke kommet vabler på alle elevernes hænder efter Hånd og Ånd-ugen. Det var dog tydeligt at eleverne mærkede på deres egen krop, at de brugte den anderledes i undervisningen i Hånd og Ånd end i hverdagen på efterskolen.

Foto Henning Kristensen

"Jeg var træt på en anden måde en ellers, og havde ret ondt i skulderne, det var faktisk hårdt at sidde der stille så længe"(Dreng 10. klasse)

"Jeg var helt udmattet af at koncentrere mig så meget så længe, fordi jeg glemte at holde pause. Men ikke træt som efter sport eller fagtimer, på en anden måde..."(Dreng 10. klasse)

"Jeg var så afslappet hele den uge, at jeg sov vildt godt, det gør jeg normalt ikke..."(Pige 10. klasse)

"Jeg kan virkelig godt lide at stå op og gå rundt og arbejde, som vi gjorde det der, det er ligesom det min krop er bedst til, ikke at sidde på en stol..."(Dreng 10. klasse)

"Jeg får normalt ondt i ryggen af at sidde så meget og lytte - på en stol, jeg mister lidt koncentrationen efter lidt tid, men her skulle jeg ikke sidde ned, det hjalp" (Dreng 10. klasse)

Mesterlærerne beskrev hvordan elevernes kropssprog og væren i lokalet ændrede sig i løbet af ugen.

"I starten af ugen var det tydeligt på især drengenes kropssprog, at de var lidt usikre, de fjollede, var lidt hektiske i lokalet, de havde sådan et lidt usikkert kropssprog. Men allerede på 2. dagen sad de drenge helt roligt og koncentreret og arbejdede længe og gik rundt i lokalet i et roligt og afslappet tempo, jeg vil sige de fik skulderne ned og bevægede sig langsommere" (Mesterlærer)

"Eleverne valgte selv hvor de ville sidde, og hvordan de ville sidde. Nogen sad tæt op af hinanden, ofte uden at tale, andre sad helt fordybede for sig selv, men det at man var i et rum sammen, selv valgte hvor og hvordan man ville arbejde, har betydning. Min erfaring er, at selvom man ikke taler så meget sammen når man laver et håndværk, så føler man, at man på et eller andet plan har lært hinanden at kende" (Mesterlærer)

"Det at alle kunne stå, gå lidt rundt, bevæge sig, betød meget for dem, især drengene. Det var tydeligt, det var ikke så mange ord man brugte, men man stod ved siden af hinanden, men alle observerede hinanden, sådan med kroppen, det er jo gennem kroppen at man lærer bedst" (Mesterlærer)

En kvindelig efterskolelærer fra Hånd og Ånd beskriver det således.

"Mændene har tit håndværket imellem sig, de taler ikke så meget, men det er som om der aldrig opstår den pinlige tavshed, når man har håndværket imellem sig, faktisk også blandt kvinder"

"Det giver en kropslighed, at man har lært nogle teknikker i et håndværk, det ved jeg af erfaring, man er sammen på en anden måde når man laver et håndværk, et andet fællesskab når man skaber noget sammen, på en helt anden måde end når man eksempelvis ser en film sammen." (Efterskolelærer på Hånd og Ånd))

Eleverne beskriver, at de ofte ligger tæt sammen og ser film, når de skal slappe af i deres fritid på efterskolen. En pige sammenligner den måde man var sammen på i Hånd og Ånd-ugen med det at ligge sammen og se film således:

"vi lå jo ikke ned og arbejdede, som når vi ser film, men vi sad tit tæt sammen og arbejdede, også med mesterlærerne, selvom vi ikke kendte dem. Det var hyggeligt, og selvom man var i sin egen lille verden, var man ligesom klar over at de andre også sad og arbejdede med noget, men med det jeg kan nu (håndværket) slapper jeg nok mere af med en film" (Pige 10. klasse)

Kroppen kan også blive træt og øm, når man koncentrerer sig på en ny måde eller sidder i anderledes stillinger i 8 timer. En mesterlærer og en elev foreslog derfor lidt indlagte øvelser for kroppen – på en anden måde end ved sport - i Hånd og Ånd-ugen.

"Man bliver jo øm i skulder og nakke af at sidde sådan i 8 timer, det bliver alle. Jeg kom bagefter til at tænke på, at det ville have været oplagt at lave lidt strækøvelser, lidt yoga, så man lige kunne få kroppen tilbage, men nogle elever gik en lille tur eller rejste sig og gik rundt, når de blev trætte"(Mesterlærer)

"Jeg blev rigtig træt i kroppen, sådan på særlige steder, det kunne have været rigtig sjovt, hvis der var noget yoga, eller noget lignende, det har jeg aldrig prøvet før, ikke nødvendigvis sport, for det laver vi jo alligevel, og det (yoga) kunne man jo også bruge i den almindelige undervisning – efter Hånd og Ånd, det skulle jo hjælpe på koncentrationen, ikke? Men så skal man jo finde en der kan det!!"(Pige 10. klasse)

Heller ikke alle mesterlærerne sidder og arbejder med deres håndværk 8 timer i træk.

"Alt efter hvilket håndværk man laver, også hjemme, rejser man sig jo lige og ordner nogle ting, vasker op eller går en tur ol. Man sidder jo sjældent så mange timer i træk og arbejder. Det betyder også, er min erfaring, at når man lige har været væk fra sit håndværk og har brugt kroppen på noget andet, så ser man anderledes på det, man er i gang med, sådan med nye øjne.."(Mesterlærer)

Mesterlærernes erfaringer understøttes af Kjeld Fredens, læge, neurobiolog og forfatter til bl.a, "Læring med kroppen forrest".

»Vi kan simpelt hen ikke være effektive hele tiden, og vi skal huske at fravær af aktivitet også er en aktivitet. Når vi under arbejdet tænker, at nu fører det her ikke videre, skal vi tage en pause. Måske gå udenfor i ti minutter. Forskningen viser, at vi starter på et højere niveau, når vi efter sådan en pause vender tilbage til arbejdet. Så vi kan lave mere ved at lave mindre. Hjernen går ned i default-netværket, og den information, vi har tilegnet os, bliver bearbejdet dér i hjernen« (Kjeld Fredens)

5. De fysiske rammer

Elevernes Introduktion til Hånd og Ånd foregik på tre eftermiddage i en sportshal på Blåkilde Efterskole. Hver af de fem lærere præsenterede deres håndværk rundt om i hallen. Eleverne kunne således afprøve de forskellige håndværk inden de valgte det, de ville bruge hele ugen på at lære. Eleverne befandt sig altså i disse dage i samme rum, uanset hvad de lavede, (bageholdt dog noget af tiden i skolens storkøkken). Alle elever kunne således se, høre og fornemme de andre elever og følge med i, hvad de andre lavede. Ifølge eleverne og lærerne var der i disse introdage en utroligt positiv, koncentreret, men afslappet, stemning. En elev beskriver de tre introdage således:

"Det var bare super hyggeligt de der tre introdage i hallen. Man kunne gå rundt og se hvad de andre lavede, og hvad man selv måske havde lyst til. Sådan skulle hel ugen have været, med vi alle var sammen på den måde. I stedet var vi gemt væk i det lille gæstehus og så ikke nogle af de andre, og hvad de lavede, det var altså surt"(Pige 10. klasse)

En dreng "kom" til at vælge noget helt andet end først tænkt:

"Det var bare sådan en god og ja, kan man kalde det kreativ stemning i de tre dage, jeg kom jo også til at vælge noget, jeg slet ikke havde troet jeg ville vælge, slet ikke.. (Dreng 10. klasse)

Også lærerne synes de tre dage, hvor alle håndværksfagene var samlet i hallen, var en utrolig positiv oplevelse:

"I hallen til introdagene havde vi alle den bedste oplevelse – alle kunne se hinanden, mit hold broderede og de var helt væk, der var en fantastisk stemning" (Efterskolelærer på Hånd og Ånd)

"De introdage hvor alle værksteder var fordelt i hallen, der fungerede det rigtig godt, på alle planer, selvom det var sin sag at slæbe et helt værksted ind i hallen.. det var det værd, man kan sige, at det var lidt en prøve på hvordan multihuset eller håndværkshuset kan fungere" (Efterskolelærer på Hånd og Ånd)

Hvert håndværkshold havde under Hånd og Ånd-ugen deres eget værksted. Nogle fag var mere privilegerede end andre, da de i forvejen havde værksteder på skolen, såsom træ og metal og billedkunst. De fysiske rammer, som eleverne arbejdede i, havde ifølge dem selv en stor betydning, for deres oplevelse af Hånd og Ånd-ugen. Rammerne skabte kreativitet, derudover betød det noget at kunne gå til og fra sit arbejde.

"vores gruppe havde et superhyggeligt rum, hvor vi havde musik og lys og te, og der var plads, og så det med man kunne gå til og fra det man var i gang med, uden hele tiden at skulle rydde op..."(Dreng 10. klasse)

En lærer beskriver, hvad det betyder at et lokale "emmer" af kreativitet.

"Lokalet vi brugte, skal jo normalt ryddes helt, da det bliver brugt til andre ting i løbet af dagen. Men det har betydning, at man kan gå til og fra sit projekt, måske gå op og se på det om aftenen og lave lidt. Det kunne jeg se under Hånd og Ånd-ugen. Jeg kunne faktisk godt have tænkt mig, at lokalet rummede endnu mere af det kreative, til inspiration for eleverne, pensler der står i gl. glas, gamle arkitekttegnede reoler til tegninger, sjove genstande ol. det har meget stor betydning, at man kan se sig omkring og se ting, der giver inspiration"(Efterskolelærer på Hånd og Ånd)

En af mesterlærerne beskriver i samme tråd, hvad hun syntes de fysiske rammer betyder for elevernes kreativitet.

"Lokalet, dets stemning, både i kraft af tingene, dem man skal bruge til sit håndværk, men også møbler ol. lyset, lydene, duften har stor betydning, måske ubevidst. Jeg tror, at hvis man satte nogle uinspirerede unge ind i et lokale med planter, musik, som de måske ikke kendte, men som sætter nogle andre tanker i gang, dufte der udfordrer og stimulerer, og genstande, de ikke er vant til at se på, så sker der noget i hjernen og kroppen. Vi havde gjort vores bedste i det lokale, vi havde til rådighed.."(Mesterlærer)

En anden mesterlærer beskriver sin oplevelse af, hvad et rum skal kunne for at skabe kreativitet.

"Der er intet som duften af træ, og at være i et godt værksted. Et godt værksted er nok et sted, hvor man bliver inspireret af, at der ligger forskellige træsorter, som man kan røre og lugte til, forskellige værktøjer man kan tage op og tænke, hvad og hvordan bruges de! Ting, der er under produktion eller på vej til at blive noget andet, og nogle forskellige eksempler på hvad man kan lave, når man er på forskellige stadier af at lære håndværket, det skaber jo energi og kreativitet. Det værksted vi havde til rådighed i Hånd og Ånd-ugen var ok, men levede ikke helt op til det, vi kunne have gjort. Ikke fordi de på efterskolen ikke havde gjort deres absolut bedste, alt hvad de kunne indenfor deres rammer. Det fungerede absolut, men med de rigtige rammer så..."(mesterlærer)

Man kan strikke alle steder, næsten, når man har lært det. men inden...

"Man kan jo udføre mit håndværk alle steder, når man kan det! Men der er ingen tvivl om, at en god stol hjælper, så man sidder ordentligt, og ikke får ondt. Men fordelene er jo at man kan gøre det her alle steder, i toget, i bussen, men skal man lave noget vanskeligt, eller til at lære det, så behøver man et afslappet, roligt og hyggeligt sted – så man kan fordybe sig -ingen tvivl om det," (mesterlærer)

En elev beskriver hvad der sker i den kreative proces, når de fysiske rammer ikke kan leve op til det håndværk man skal udføre eller ikke inspirerer til at udføre det.

"Vores lokaler fungerede slet ikke. Vi var sendt over i et lille hus langt fra de andre, sådan isoleret, det var for småt, og upraktisk og ikke spor hyggeligt. Det fungerede ikke, det var nok derfor vores lærer og mesterlærer blev stressede, og det blev vi så også..." (Pige 10. klasse)

De forskellige håndværk kræver mere eller mindre af de fysiske rammer, alle kan strikke og brodere, eller måske tegne i bussen eller toget, når de **har** lært det grundlæggende, det er straks vanskeligere når man snitter og drejer i træ eller bager.

Fremtidens Håndværkerhus

En del af projektet Hånd og Ånd er, som tidligere nævnt, at Blåkilde Efterskole ønsker at tilføje et "håndværkerhus" til efterskolen som beskrevet i nedstående:

"En anden baggrund for at gå i gang med projektet er at medarbejdere og bestyrelsen har vedtaget at Blåkilde Efterskole i 2020 skal bygge et nyt håndværkerhus for skolens elever. Håndværkerhuset skal være et værksteds- og opholdssted for skolens elever i samme grad, som skolens hal er det i dag. Det bliver ikke et værksted i traditionel forstand med f.eks. 20 sløjdebænke, men et hus for mange forskellige typer håndværk med mulighed for fordybelse og udvikling af den enkelte elevs håndværksmæssige færdigheder. I andre tilfælde tænkes der, at produktets karakter kommer til at definere, hvilke håndværk og færdigheder der skal i spil – f.eks. ved produktion af store kulisser til årets musical, kæmpedrager, ombygning af Biocard til biobrændsel osv. Vi ønsker at gøre os erfaringer med håndværk både praktisk og pædagogisk, inden vi udarbejder de endelige planer for håndværkshus" (citater fra Hånd og Ånd-projekt)

Erfaringerne fra de tre introdage, hvor alle håndværksfagene var samlet i en sportshal, viser at eleverne tydeligvis både bliver inspirerede og hygger sig, når de befinder sig i et lokale samtidigt. Eleverne havde alle hørt om det kommende Håndværkerhus, eller som de alle betegnede det "multihuset". Eleverne havde mange idéer og tanker om multihusets placering og indretning.

En elev udtalte:

" hvis de - forstanderen og bestyrelsen hiver bare seks elever ind for at tale om hvordan det multihus skal se ud, så tror jeg de seks elever vil kunne forklare, hvad alle vi elever gerne vil have. De skal jo huske på, at det er ikke dem, der skal bruge det!! Men det gør de nok, håber jeg"

Andre elever bryder ind med tanker om Multihuset

"Et sted der er åbent om aftenen, et sted hvor man kan sidde i bløde sofaer og stole og tale sammen to eller tre, og tingene ligesom står fremme, så man kan bruge dem, når man vil"

"grønne planter og hyggelige hjørner, her er ikke så mange steder, hvor man bare kan sidde en eller to eller tre. Fællesrummene er store, og ikke på den måde hyggelige, hvis man kun er to eller tre.. det er svært at finde hyggehjørner her, der er jo vores tekøkken på gangene, men hvis man skal møde nogen der ikke er fra ens gang..."

En anden elev afbryder

"Måske skulle man ikke måtte se film der, men bare spille spil, strikke, skære i træ og læse, og drikke te og snakke, mens de andre gør noget andet"

Alle eleverne mener det er vigtigt, at multihuset skal ligge meget tæt på skolen, rent fysisk

"Man skal ligesom kunne gå derover, hvis man bare har fri i en time, på hjemmesko, så det ikke bliver for besværligt at komme derover"

"Ellers bliver det ligesom træværkstedet, vi er mange, der slet ikke anede det lå derovre, det hører ligesom ikke til skolen"

"Og så det med man skal låne en nøgle (til træværkstedet) og låse sig ind og aflevere den igen, det er altså lidt besværligt, hvis man har kort tid..."

En anden elev supplerer

"Det ville være rart, hvis der var materialer fremme, som man måtte bruge, når man vil, man skal jo huske at lægge dem tilbage, måske kunne man have sit eget skab? og der kunne være en kaffeautomat, så man ikke hele tiden skal vaske kopper af..."

En pige følger op på tankerækken med kaffeautomaten og ejerskab til huset...

"Man kunne have sit private krus derovre, så man følte det var ens sted.."

Arkitekt og forsker Inge Mette Kirkeby har opdelt de fysiske rammer i fem rum, som kan hjælpe til at forstå og tydeliggøre samspillet mellem de fysiske og psykiske processer. De fem rum er: 1. **Det sociale rum** 2. **Handlingens rum** 3. **Det adfærdsregulerende rum** 4. **Det betydningsbærende rum** 5. **Det stemte rum**. De fem rum er ikke nødvendigvis geografisk adskilte rum, og de kan være til stede på samme tid og sted. Eksempelvis kan et klasseværelse både indeholde Det sociale rum, Det betydningsbærende rum og Det adfærdsregulerende rum.

Eleverne beskriver, at de ønsker at det kommende håndværkshus bliver - **Et socialt rum**, dette rum skal i Inge Mette Kirkebys definition forstås som: *"at rummet anskues som en ramme om og i forhold til det sociale liv. Det kan eksempelvis være det sociale i undervisningsammenhænge eller i samvær og leg. De fysiske rammer kan lægge op til, befordre eller står i vejen for forskellige former for socialt liv. Det gælder både samvær og samarbejde i store grupper, der kan omfatte flere klasser eller årgange, såvel som små grupper helt ned til blot et par børn eller blot én lærer og ét barn. Det sociale rum handler ikke kun om at være sammen om noget, men også om, at arkitekturen giver mulighed for at skifte mellem af være en del af fællesskabet og at trække sig tilbage og være i enerum. Enten ét der allerede er der eller ét man selv kan skabe"*

Mesterlæreren og læreren beskriver, at de kunne ønske **Det stemte rum**. *"Det er ifølge Inge Mette Kirkeby en musisk metafor for den harmoni, der gerne skal være i de fysiske rammer. Stemt skal altså forstås på samme måde, som den harmoni der eksempelvis er mellem strengene på velstemt guitar. Man kan spørge sig selv, hvordan et rum er stemt, hvad det er der stemmer rummet og hvordan det påvirker stemningen hos dem som er i rummet. Det handler altså om det vi her og nu kan opfatte med vores sanser. Dvs. lyd, lys, farver, duft, materialer, overflader, proportioner og ud-sigt. Duft er et godt eksempel på noget, der ikke kan ses, men som påvirker dem der er i rummet og dermed kan ændre opfattelsen af rummet. Det handler om en direkte oplevelse af harmoni eller disharmoni. At være i harmoni med rummet eller omgivelserne betyder blot, at man befinder sig godt i rummet. Det er muligt at manipulere med stemtheden i rummet, men det kræver dog en bevidsthed om, hvad forandringerne gør for de involverede"*.

I Hånd og Ånds skriftlige vision for håndværkshuset beskrives det som et **betydningsbærende rum**. *"Det betydningsbærende rum fortæller om en indlejret holdning til skolebyggeri, regler, normer, pædagogiske mål og menneskesyn. Det betydningsbærende rum handler om koder, sprog og symbolik. Eksempelvis kan en ny tilbygning på en skole være med til at signalere et opgør med den traditionelle skoles fortolkning af elevernes rolle. Skaber man således store fællesrum på skolen, så afspejler det ikke blot en strukturel og konkret måde at føre mennesker sammen på. Det udtrykker også, at her har fællesskabet betydning og dermed at det sociale står centralt for skolens pædagogik. (fra "Skolen finder sted 2006" af Inge Mette Kirkeby)*

Et nyt syn på håndværk

Blåkilde Efterskole har gennem generationer en nedarvet og italesat tradition og stolthed over "det gode håndværk og design" der afspejler sig i bygningerne, der er bygget efter de forskellige perioders tradition, indenfor i skolen er der kælet for detaljerne, og fra skolens start til i dag er indkøbt designmøbler efter tidens design. Eleverne fortæller, at deres forstander ofte gør dem opmærksomme på skolens gode håndværk og design, der omgiver dem i deres hverdag.

En elev beskriver skolens indretning således:

"Ja, vi er ikke som andre efterskoler jeg har set, sådan med sækkestole og slidte gamle sofaer og forskellige malerier af eleverne, De Henning (forstanderen) og bestyrelsen går meget op i godt design og håndværk, og god kunst. Det er også en god historie om skolen men... det er måske ikke altid det bedste at ligge og sidde i, men ok, måske flød de ikke så meget i stolene i gamle dage..." (Pige 10. klasse)

Alle eleverne kendte historien om det store vægmaleri, der er malet direkte på bagvæggen af foredragssalen, der stammer fra da skolen blev bygget, hvor også det oprindelige egetræs gulv med brede planker er bevaret, og som hver uge bliver olieret af eleverne.

"Henning, vores forstander, er helt vild med det maleri og dets historie. Alle der kommer her, hører historien om det, og skolens start og historie, og det er faktisk også ret sjovt. Min bedstefar kender det jo også. han har gået her, også de der designerstole, de brede stole, som er underlige at sidde i - vi sidder mest på armlænet - er vist helt tilbage fra skolen startede.." (Pige 10. klasse)

En lærer, der har undervist på Blåkilde Efterskole i 25 år, beskriver skolens forhold til håndværk og design således:

"Helt fra skolen startede har man tænkt i gode materialer og design. Tænk, det var fem år efter 2. Verdenskrig!, Så der var ikke mange penge, men man investerede i kvalitet. Og det har vi fulgt op, der er ikke leflet for ungdomskultur, men der er fokus på æstetikken og design og den varme og tryghed, der er i det – og ikke mindst læring" (Efterskolelærer på Hånd og Ånd)

Eleverne på Blåkilde Efterskole er i deres dagligdag omgivet af godt håndværk og design, men Hånd og Ånd har åbnet flere af elevernes øjne for, hvilket arbejde der ligger i at skabe et godt håndværk.

En pige beskriver det sådan:

"Det er sjovt, nu ser jeg på strik på en anden måde, nok især på strik, man kan se når noget er lavet på maskine, jeg har virkelig respekt for dem, der kan strikke en megaflot sweater. Det kræver altså noget.." (Pige 10. klasse)

En pige supplerer..

"- og kjoler, og hvordan de er syet godt, sådan rigtig godt eller bare super hurtigt, så de let går i stykker og ikke holder længe, det lægger jeg nu mærke til." (Pige 10. klasse)

"Jeg tror altid jeg har snakket om og set på ting, der er lavet af træ, men aldrig før tænkt på at noget er drejet, aldrig, men det gør jeg nu, efter jeg har lært det" (Dreng 10. klasse)

"Jeg ser lige en ekstra gang på malerierne, efter jeg har malet selv, jeg er jo faktisk ikke interesseret i kunst og sådan noget, men nogen her er godt malet, andre ikke, jeg ved ikke om jeg vil gå på museer og sådan, men jeg ser nok lige en ekstra gang på et maleri, jeg står overfor, især dem vi har på skolen.." (Dreng 10. klasse)

"Jeg ser ikke på broderier, det gør jeg ikke, selvom jeg syede, men de der mærker, man syr på jakker ol. De er jo broderede, men med en maskine, tror jeg, ja helt sikkert en maskine! (Dreng 10. klasse)

En mesterlærer beskriver, hvordan hun mener man ser anderledes på håndværk, når man har erfaret på egen krop, hvor svært det er at lære det og skabe et godt produkt

"Der er ingen tvivl om det åbner ens øjne for kvalitet, materiale og faglig dygtighed, når man selv arbejder med et håndværk, når man har syet eller strikket, og sikkert også når man arbejder med træ, glas ol. Så ser man lige en ekstra gang på hvordan bordet er samlet, eller som for mig, hvordan kjolen falder, stoffet, materialet og hvordan sømmene er sat" (Mesterlærer)

6. Produktet

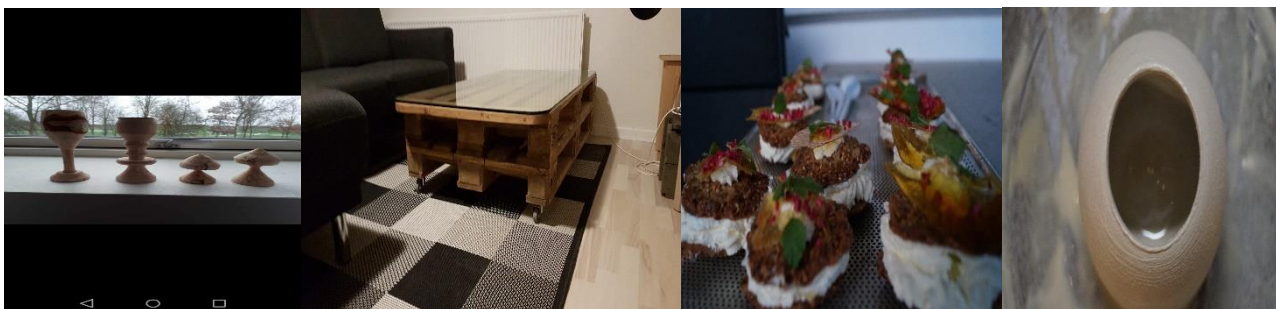

Foto Henning Kristensen og efterskoleelev

Eleverne havde til opgave, inden Hånd og Ånd-ugen startede, at finde ud af hvilket produkt de ville producere i løbet af ugen. Inspirationen fandt eleverne især på nettet, eleverne skulle inden ugen startede mødes med den lærer der stod for deres håndværkshold, diskutere deres valg af produkt, lave en målbar skitse/ mønster/opskrift eller inspirationsbillede, vælge materialer og lægge en plan. Elevernes ambitioner var høje; sy en gallakjole på en uge, strikke en sweater, udfærdige et sofabord med metal understel ol. Hånd og Ånd ønskede at **motivere deres elever – først idéen, så evnerne**. På håndværkeruddannelserne i Danmark skulle man traditionelt lære håndværket, før

man gik videre til at lave produkter. En måde at motivere de unge i dag kan være at gribe det lidt modsat an, som man har gjort i Hånd og Ånd, hvor man først spurgte eleverne, hvad de gerne ville lave – indenfor det håndværk de har valgt, frem for at starte med at undervise i selve håndværket. Det førte ifølge eleverne til en stor motivation. Man kan sige, at de fik både motivation og ejerskab og fik øjnene op for håndværket som vejen til at skabe det, de gerne ville lave.

Lærerne justerede næsten ikke i deres drømme og ambitioner, for som en lærer udtaler "ikke at slukke deres entusiasme". Eleverne beskriver ligeledes denne tilgang som meget vigtig.

"Det var vigtigt man selv havde valgt det hvad man ville lave, og det var ok for læren, så man ikke skulle lave et megalangt halstørklæde..man aldrig ville bruge, så ville man ikke orke det"(Pige 10. klasse)

Læreren mener også, at elevernes slutprodukt var vigtig for at skabe en god proces.

"Hvis de havde strikket karklude, ville entusiasmen ikke være der, det er helt sikkert.."(Efterskolelærer på Hånd og Ånd)

Samme lærer uddyber:

"I håndarbejde, der er der så meget gentagelse, at du skal have et resultat for øje, for at du gider gentage og gentage det du laver. Det er vigtigt, hvis du skal strikke meget og noget du dybest set ikke gider, så bliver du ikke færdig".

En lærer udtaler:

"nogle af deres drømme om hvad de kunne nå at lave på en uge var selvfølgelig lidt naive, når man tænker de ikke kunne håndværket fra starten. Men det var jo vigtigt, at de havde en drøm, der gav dem næring i processen. Nogle elever nåede deres drøm, særligt dem der havde meget hjælp fra mesterlærerne eller læreren eller kunne noget af håndværket fra starten. Nogle nåede den ikke, og jeg tror ikke de nogensinde bliver færdige"

Tanken bag Hånd og Ånd er, som Forstanderen Henning Kristensen beskriver det, at "eleverne er pressede på alt. De bliver kørt hårdt på med alt, der er ikke meget tid til selvudfoldelse og væren, og det skal det her sted, Hånd og Ånd væretankerne skal kunne køre uden der skal være et formål". (Forstander Henning Kristensen)

Skismaet ligger i, at eleverne mener, at de, for at få og bevare lysten til at lære et håndværk, selv skal vælge hvilket produkt, de skal producere. Samtidig har de fleste elever store forventninger og ambitioner til dem selv – også omkring deres håndværksprodukt. Også selvom det er på et felt, som de for flertallet ikke kender til. Det er for langt de fleste mennesker meget motiverende at have et mål for øje, mens man lære et håndværk. Et mål man kan tænke på, mens man arbejder – også med det monotone. Flere af lærerne og mesterlærerne justerede "diskret og pædagogisk" på

elevernes ambitioner både før ugen og hen ad vejen, så eleverne til slut kunne stå med et produkt de var tilfredse med. Det har betydning, at eleverne kun havde en uge, og de derefter gik på ferie, og ikke vidste om de kunne få hjælp til at færdiggøre deres produkt senere.

De elever, der holdt fast i et ambitiøst produkt, lærte at håndværk tager tid, og at man behøver hjælp.

"Jeg ville bare sy denne her kjole, jeg fik syet, det havde jeg besluttet mig for, og det var lidt stressende at få den færdig, men jeg fik jo meget hjælp, for det faktisk en stor opgave" (Pige 10. klasse)

Lærerne var meget bevidste om hvor meget det betød for eleverne at blive tilfredse og færdige med deres produkt, selvom de kun havde en uge, så der blev fra deres side lagt mange ekstra kræfter, især i forhold til at støtte de elever, de kunne se havde brug for det ekstra boost. En lærer beskriver, hvorledes hun så sig nødsaget til at hjælpe en elev uden eleven opdagede det:

"Jeg strikkede faktisk en piges sweater om - en tidlig morgen, uden hun opdagede det, jeg kunne se det var gået helt galt, og hun aldrig ville kunne nå det, men det betød så meget for hende og hendes selvværd, så jeg måtte gøre det, og hun opdagede det aldrig.." (Efterskolelærer på Hånd og Ånd)

Stoltheden over i slutningen af projektugen at stå med det produkt man havde sat sig for at lave, er til gengæld meget stor blandt de elever, der nåede i mål med deres projekt. De elever, der ikke nåede i mål med deres projekt sagde ikke meget under interviewene. En pige udtaler dog:

"Ja, jeg nåede desværre ikke at blive færdig, det var surt, jeg er stadigvæk ikke færdig og jeg ved ikke helt hvordan jeg skal komme i gang igen" (Pige 10. klasse)

Hvad det betyder for elevernes oplevelse af Hånd og Ånd-ugen, at de ikke nåede at blive færdige med deres produkt er vanskeligt at konkludere, da de elever, der var blevet samlet til interview næsten alle var blevet færdige.

OPSUMMERING

Hånd og Ånd-projektet er på nuværende tidspunkt i sin vorden, Eleverne har deltaget i Hånd og Ånd i fem hele dage og tre halve dage. Hånd og Ånd-projektgruppen, der består af fem lærere og forstanderen, har mødtes, hørt foredrag og diskuteret Hånd og Ånds vision, planlagt Hånd og Ånd-ugen og ikke mindst arbejdet hårdt før ugen, under og efterfølgende med egne evalueringer af elevernes opfattelse af Hånd og Ånd-ugen.

Hånd og Ånd-ugen huskes bemærkelsesværdigt godt og detaljeret af eleverne, når det påtænkes, at der er gået to måneder fyldt med en travl efterskoledagligdag, der blandt andet har indbefattet efterskolens årlige rejser til Indien, Marokko og Norge. Rejser, der for både elever og lærere kræver et stort for- og efterarbejde.

Det første succeskriterium for Hånd og Ånd, som er at efterprøve om en styrkelse af "håndens arbejde" for hver enkelt kan give større **livskvalitet** og styrke elevens **selvværd** er et meget subjektivt succeskriterie, der som tidligere nævnt er vanskeligt målbart i en lille efterevaluering, men eleverne beskriver på flere forskellige måder, at de i Hånd og Ånd-ugen oplevede "en pause fra hverdagen". En hverdag, de beskriver som værende god, men tæt skemalagt og struktureret og fyldt med målinger af deres arbejde. Så en uge, uden udefra kommende bedømmelse betød tydeligvis noget for eleverne. Lærerne, der underviste og kendte eleverne beskrev, hvordan de så, at flere elever, der ikke havde det højeste selvværd "voksede" igennem ugen. Mesterlærerne har den samme observation. Elever, der i starten ikke helt troede på de kunne skabe noget inden for deres håndværk, opdagede at de rent faktisk kunne, og blev både lidt overraskede og glade.

Lærerne beskriver, at der selvfølgelig også til Hånd og Ånd-ugen var nogle elever, der aldrig helt "kom med" eller "deltog aktivt" i processen, men som flere lærere understreger: "Der vil altid være nogle elever du ikke kan få helt involveret i undervisningen." Det interessante er, at denne gruppe under Hånd og Ånd-ugen ifølge lærerne ikke var større end ved den normale undervisning, og ikke mindst, at det var "andre elever" end dem, der normalt "ikke deltager aktivt" i undervisningen".

Men som en lærer udtrykker det: "Håndværk er jo ikke for alle" så de relativt få elever, der ikke deltog aktivt i Hånd og Ånd-ugen, eller som en lærer beskriver det "gik mere rundt og snakkede, end de arbejdede" tilhører måske blot den procentdel, som håndværk ikke er for! Og de oplevede alligevel ugen som et åndehul.

Et andet succeskriterium er "**at motivere flere elever til håndens arbejde og give dem færdigheder til at kunne lave -og selv vurdere et konkret produkt**". Eleverne beskrev, at det at have et produkt for øje var i sig selv meget motiverende. Derudover beskrev eleverne, at motivationen til at gå i gang med et ukendt håndværk og ikke mindst fortsætte med det krævede en "mester", der

kan give sidemandsoplæring til eleven. Sidder man alene og kæmper med sit håndværk, mister man motivationen.

Motivation skabes også, ifølge de interviewede, af de fysiske rammer. Elevernes og lærernes beskrivelse af de første introdage, der foregik i sportshallen, hvor alle håndværkshold var samlet, viser, at det er motiverende at være i samme rum med andre mennesker der arbejder, selv om det er en stor sportshal. Motivationen forsvandt eller blev stærkt mindsket hos de håndværkshold, der ikke havde fysiske rammer, der understøttede deres håndværk. Der er ingen tvivl fra eleverne side om, at et nyt håndværkshus vil skabe motivation for at eleverne forsætter med et håndværk eller bliver inspirerede til at lære et nyt. Særligt vigtigt for eleverne er det at håndværkshuset 1. ligger tæt på skolen, så de har nem adgang til deres håndværk, også selvom de kun har en fritime eller en lang pause. 2. skaber mulighed for at man kan være sammen i små grupper med elever fra hele skolen. 3. at det rummer god depotplads, så man kan gå til og fra sit igangværende håndværksarbejde.

En lærer beskriver, hvordan et håndværkshus tæt på skolen ville betyde at man, når man var "vagtlærere" (der er altid to lærere tilstede på skolen fra sen eftermiddag til sen aften) kunne sidde med eleverne i håndværkshuset og hjælpe med evt. håndværk, og samtidig være tilgængelig for eleverne, der evt. havde brug for en og holde øje med resten.

Den andel del af overstående succeskriterier for Hånd og Ånd **at give eleverne færdigheder til selv at vurdere et konkret produkt** er vanskeligt at svare på efter projektet har kørt i så kort tid, men flere elever beskrev, at de så på "håndværk" på en ny og mere kritisk måde. Arbejdet med et håndværk åbnede deres øjne for hvilket arbejde, der ligger i godt håndværk. Eleverne, der var blevet færdige i løbet af projektugen, udtrykte dog stor glæde over netop deres produkt.

De næste succeskriterier for Hånd og Ånd er "**At vi udvikler vores tænkning og pædagogik omkring håndværk så håndværk kommer til at spille en aktiv rolle for lærernes pædagogiske arbejde**" og "**At erfaringerne fra håndværk indarbejdes i vores undervisnings- og lærings syn og anvendes didaktisk og konkret i hverdagen**". Eftersom Hånd og Ånd stadigvæk er i sin startfase, og dagligdagen og undervisningen siden Hånd og Ånd har været fyldt med forberedelser til de store årlige rejser, har de fem lærere, der er en del af Hånd og Ånd-projektet, endnu ikke indarbejdet deres erfaringer fra Hånd og Ånd-ugen i deres undervisning eller pædagogiske arbejde eller inddraget de andre lærere på efterskolen. Indestående evaluering og vidensopsamling er desuden tænkt til dette brug.

Konklusion

Tankerne bag og visionen for Hånd og Ånd-projektet er fantastiske, og for deres elever ekstremt brugbare og nødvendige. Blåkilde Efterskole har en lærerstab, der har erfaring, entusiasme og stor loyalitet over for efterskolen og dens værdier. Størstedelen har arbejdet på efterskolen i mange år. Efterskoleforstanderen, der også er manden bag opstarten på Hånd og Ånd-projektet, har viden og kompetencer til at føre store projekter ud i livet, i samarbejde med skolens bestyrelse og lærerstaben. Elevgruppen, der søger Blåkilde Efterskole, er selvfølgelig som alle andre unge, men er ud fra evaluators erfaring med interview og deltagerobservationer af flere hundrede unge i samme aldersgruppe, usædvanligt loyale overfor skolen og dens værdier, og samtidig meget åbne og respektfulde over for skolen, og åbne for nye projekter og ideer, som eksempelvis Hånd og Ånd. Eleverne på Blåkilde Efterskole kæmper selvfølgelig med de samme problemstillinger og udfordringer som alle andre unge i deres alder gør. Som beskrevet i Hånd og Ånds grundlag, ser Blåkilde Efterskole også en tendens til, at deres elever, « - på den ene side er mere lydige og pligtopfyldende, men også mere sårbare » Blåkilde Efterskole har også i nogen år iagttaget, hvordan deres elever, ganske som Ungdomsforsker Niels Ulrik Sørensen har udledt af sin forskning *”oplever et pres, og at de skal levere mere end de egentlig kan klare og mestre. Det ser man forskellige symptomer på, og de er alle stigende.”*

Hånd og Ånds tanker om at skabe en ”identitetsoase” en uge for deres elever må siges at være lykkedes til fulde. Eleverne oplevede Hånd og Ånd-ugen som en oase, forstået som en oase fra hverdagens stress og bedømmelse, en oase der gav dem ro. Det i sig selv må siges at være en succes. *Håndværket som en metode til at gøre eleverne mere robuste og styrke deres selvværd*, er afprøvet i ”pilotprojektet” Hånd og Ånd-ugen, tanken om frit valg i håndværk og produkt, vakte elevernes motivation for at lære et selvvalgt håndværk. Læringsprocessen omkring tilegnelse af et håndværk var størst for de af eleverne, der i løbet af ugen havde mulighed for sidemandsoplæring af mesterlærere og lærere. Hånd og Ånds første ”Pilotprojekt”, Hånd og Ånd-ugen viste, at mesterlærerne med deres blotte tilstedeværelse, deres kompetencer, de pædagogiske såvel som de håndværksmæssige, var nødvendige for ugens succes. Eleverne fik måske ikke efter kun en uge, et særligt håndværk med sig, som de kan bruge som redskab til at skabe deres egen ”identitetsoase”. Men de fik smagt på, hvad det vil sige at skulle tilegne sig et håndværk, et andet syn på håndværk, og endelig nogle produkter de selv havde skabt med hænderne, og som de udtrykte stor tilfredshed med.

Det skal nævnes at efterskolen i dag ikke har de fysiske rammer for, at eleverne kan lære et håndværk og holde det ved lige. Der har fra efterskolens side været fokus på sport, og skolen har haft fokus på faciliteterne dertil. Bliver drømmen om et håndværkerhus tæt på skolen til virkelighed, må det ud fra erfaringerne fra Hånd og Ånd-ugen vurderes, at mange af eleverne vil have en

meget stor motivation for både at lære et håndværk og efterfølgende bruge håndværket til at skabe en oase i deres travle hverdag.

For både hjerneforskeren og undervisningsministeren ved at håndværk/håndarbejde er vigtig for de unge. Hjerneforsker Peter Lund Madsen forklarer håndværkets betydning for både unge og voksne.

"Børn har i dag en intens modvilje mod at kede sig. Og det er nødvendigt at kede sig for at komme derhen, hvor hjerne flyder frit og får de gode ideer. Så vi er nødt til at sætte det (Håndværket) ind som en syssel", siger hjerneforsker Peter Lund Madsen og forsætter:

For det første er det (håndværket) en meget mere fuldkommen stimulation af hjernen, fordi det er det, vi er skabt til at gøre. Og det er med til at frigøre tankeprocesser på et ubevidst plan. Lidt ligesom mange får det, når de løber. Man kan roligt investere i broderiforretninger - for det her bliver stort lige om lidt. Og det er mindst lige så vigtigt som voldsom bevægelse af de store muskelgrupper - her ligger nemlig også en fordybelse i noget, som man selv skal gøre noget for at skabe"

Han (Peter Lund Madsen) satte ligefrem håndarbejde på listen over de vigtigste råd til at vedligeholde hjernen. Øverst på listen er selvfølgelig at følge lægens anvisninger, og motion og bevægelse var også med.

"Men det, der er bedst stimulerende for hjernen er ikke sudokuer, men socialt samvær om ting, der optager én. (Hjerneforsker Peter Lund Madsen)

Undervisningsministeren ønsker, at de danske skoler skal nære elevernes håndværkerdrømme: *"Danske skoleelever er gode til at formidle og fortælle, men vi skal også vise eleverne værdien i det, de kan skabe med hænderne. Folkeskolen skal med andre ord nære elevernes håndværkerdrømme."* (Indlæg af undervisningsminister Merete Riisager (LA), bragt i diverse regionale aviser søndag den 16. september. 2018)

Malene C. Meldgaard
Malene.meldgaard@gmail.com
Tlf.61353040 CVR. Nr 37974366